

Zagreb, 09.04.2021.

REAKCIJA NA AKTUALNU SITUACIJU U SOCIJALNOJ SKRBI I SOCIJALNOM RADU:

Sedam teza o socijalnom radu i socijalnoj skrbi pred oluju megareforme i prije točke nakon koje nema povratka

Autor: doc.dr.sc. Ana Opačić

TEZA 1. Ne zaboravimo da sustav u kojemu živimo i radimo je sustav spojenih posuda. Promijenimo li jedan njegov dio, neizbježno se mijenja njegov drugi dio. Možemo se usuglasiti i dogovoriti da stvorimo društvo represije (brže kažnjavanje, teže kažnjavanje, brzo uplitanje državnih tijela, pozivanje na najteži stupanj mjera, kažnjavanje i procesuiranje nasilnika, oduzimanje djece roditeljima koji neadekvatno skrbe za djecu), ali imajmo na umu da se istovremeno odmičemo od nečega što smo pokušavali stvarati godinama - društva prevencije, resocijalizacije, podrške i vjere u osobnu promjenu. Kada govorimo i sudimo o ljudskoj naravi i "monstrumima", ne zaboravimo da postoji dinamika odnosa koju očima promatrača izvana ne možemo vidjeti. Ne zaboravimo da se i danas značajan dio žrtava obiteljskog nasilja nerijetko s djecom vraća partneru. Hoćemo li zabraniti taj povratak, hoćemo li majci koja se odluči iz skloništa s djecom vratiti nasilnom ocu oduzeti djecu i ne dozvoliti joj da odlučuje o njihovoj sudbini? Hoćemo li oduzeti majci ili djetetu pravo na zajednički život, čak i kada se on odvija unutar zidova kaznionice? Hoćemo li u svrhu prevencije nasilja ipak pooštriti postupanja prema maloljetnicima i počiniteljima nasilja u školi gdje već sada bilježimo značajan porast međuvršnjačkog nasilja? Hoćemo li sada oduzeti djecu svim onim roditeljima čija djeca prose po zagrebačkim ulicama? Svim onim roditeljima kod kojih su uočeni propusti u roditeljskoj skrbi i koji imaju izrečenu bilo koju mjeru obiteljsko pravne zaštite? Ne prejudiciram odgovore, samo podsjećam da u okviru društva s kojim nas veže društveni ugovor ne možemo tek tako izbiti i promijeniti jednu njegovu kariku, a da istovremeno ne promijenimo karakter tog društva.

U dva dana dvije tragične sudbine dvije djevojčice. Jedna u obiteljskom domu, druga u državnom. Je li socijalna skrb pogriješila u oba slučaja, je li pogriješila samo u jednom ili ni jednom? Odgovore kao vanjski promatrači bez uvida u situaciju ne možemo znati i nemojmo uopće pokušati konfabulirati odgovor. No iz nekog razloga o drugoj djevojčici smo odlučili manje govoriti. Možda zato jer smo ostali zapljusnuti spoznajom kako prethodno konstruirana rješenja nisu nimalo jednostavna ili jednoznačna.

TEZA 2. Sustav socijalne skrbi i socijalni radnici ideološki nisu na poziciji da je biološka obitelj najbolja obitelj. Ovih dana se u medijima provlači teza da sustav socijalne skrbi i socijalni radnici štite biološku obitelj jer je to ideološka pozicija iz koje kreću. Ova teza nije točna. Naime, sustav socijalne skrbi u Hrvatskoj začet je upravo na suprotnim temeljima – države majke koja rješava socijalne probleme. Iako sve više blijede tragovi tog naslijeđa, ono ipak postoji ne samo u zgradama i ustanovama, nego i u našim zakonima, pa i praksi. Ono postoji i u našem javnom diskursu kada za osobne probleme i tragedije odmah tražimo skrbnika u licu javnih službenika koji je trebao, a nije (socijalni radnik, liječnik, policajac, učitelj, stručni suradnik). Hrvatska je jedna od onih zemalja u kojoj je javnim službama dozvoljeno duboko ući u obiteljski dom i intimu. Čak dapače, proziva ih se ako to nisu učinili. No, od 2000ih godina u Hrvatskoj se počeo odvijati upravo suprotan proces - proces deinstitutionalizacije koji ne znači samo smanjenje broja korisnika koji žive u zatvorenim dvorcima ili velikim institucijama, nego i uopće otvaranje sustava prema širokom krugu partnera, smanjenje upliva države, razvoj udomiteljstva i istovremeno **rad s biološkim obiteljima kako bi se prevenirala**

institucionalizacija. Nemojmo zaboraviti neviđenu hajku na sve one socijalne radnike koji su izdvajali djecu iz obitelji. Jednostavnim googlanjem doći ćete do tih danas već zaboravljenih slučajeva koji su vrištali s naših naslovnica i portala. Kao i u prethodnom pitanju želimo li društvo jače represije, tako je i ovdje otvoreno pitanje: želimo li snažniju prisutnost države u privatnoj sferi? Također, ne prejudiciram odgovor. Samo ističem da time derogiramo određene napore koji su učinjeni prije samo nekoliko godina iz potpuno suprotne pozicije.

TEZA 3. Naš pogled na stvarnost je onaj koji gleda u najviši brijeg ili samo središte Gaussove krivulje. Obitelji se nalaze i u podnožju brda s obje strane.

Koliko poznajete obitelji kojima je centar za socijalnu skrb izrekao ijednu mjeru za zaštitu osobnih prava i dobrobiti djeteta? Doznajemo li o ovim obiteljima samo iz medija? Prosječan čovjek i prosječna obitelj uglavnom je okružena isto tako prosječnim ljudima i obiteljima i mjerilo po kojemu donosi procjene i prosudbe o kvaliteti obiteljskih odnosa je centrirana u prosjeku. Kada dođemo u lijevo podnožje Gaussovog brda, u sudbine onih nekoliko tisuća obitelji u kojima postoje ozbiljne teškoće i disfunkcionalnosti, primjena istih mjerila vrijednosti rezultirala bi vjerojatno našim nagonom da više od polovice djece iz takvih obitelji izdvojimo. Posebno ako smo u raspoloženju u kakvom smo posljednjih dana.

U Hrvatskoj je prema posljednjem godišnjem statističkom izvješću iz 2019. godine bilo 9218 djece čija se osobna prava krše što je otprilike 1,17 % djece u Hrvatskoj. Prosječan pogled na sintagmu "kršenje osobnih prava djece" nije ni izbliza onakav kakav je iz perspektive ovih 9218 djece s kojom se većina nas vjerojatno u svakodnevici niti ne susreće. Mi možda ne možemo niti pojmiti na koje se sve načine grubo krše prava djece. Sustav socijalne skrbi reagira na sve prijave koje do njega dođu, a ima li u Hrvatskoj i veći broj djece čija se prava grubo krše, vjerojatno ima. No hoćemo li to prijaviti ne ovisi samo o građanskoj hrabrosti, nego i o našim vlastitim procjenama pa i dogovoru kada je krajnji čas da država intervenira? Koja je to linija razgraničenja koja dijeli osobnu od javne odgovornosti? Koja je to linija razgraničenja kada kao građani procijenimo da je kršenje prava djece prešlo granicu podnošljivosti?

U svijetu kojem se nadamo ne želimo da niti jedno dijete pati, a posebice ne želimo živjeti u društvu u kojemu preko 9000 djece (ili značajno više) svakodnevno doživljava strah, patnju, bol, poniženja i čije su kasnije životne šanse ozbiljno narušene. No, možemo li razumjeti i prihvatiti da za postupanja prema otprilike 6400 obitelji kojima je izrečena neka od mjera zaštite dobrobiti djece postoji kontinuum postupanja od blagih do najtežih mjera (upozorenje, mjera stručne pomoći, mjera intenzivne stručne mjere, žurna mjera izdvajanja, nakon čega slijede sudske odluke o životu djeteta izvan obitelji i oduzimanju roditeljske skrbi)? Na koji smo to kontinuum postupanja spremni pristati? Ako zazivamo izdvajanje djece i oduzimanje roditeljske skrbi, znači li to da zapravo želimo binaran sustav? Možemo li preuzeti rizik da će mjera trećeg stupnja strogosti dovoljno zaštititi dijete od mjere izdvajanja iz obitelji? Moramo shvatiti da već i u obiteljima gdje je izrečena najblaža mjera postoje rizici za dijete, i da djeca i obitelji koje su ušle u sustav izricanja mjera već daleko odmakla od onoga što je prosjeku prihvatljivo. Hoće li ti rizici "preko noći" eskalirati, je li crta razgraničenja između razina rizika dovoljno jasna? Sustav ima instrumente koji mu pomažu procijeniti razine rizika, ali nema tog instrumenta ili recepta koji će dati nedvosmislene odgovore i potpuno eliminirati eskalaciju rizika.

TEZA 4. Socijalni rad je profesija koja kažnjava i pomaže i suštinski je u kontradikciji sama sa sobom. Stara narodna poslovice kaže "Kadija ti sudi, kadija te tuži". Za socijalni rad vrijedi da te istovremeno tuži i brani. Niti jedna javna profesija nije istovremeno definirana kao represivna i

podržavajuća/pomažuća, nerijetko u jednoj osobi u istom slučaju. U takvoj situaciji teško je ostvariti suradnju sa korisnicima, pa i zadobiti njihovo povjerenje, ali socijalni radnici u većini to ipak uspijevaju. Sve druge profesije imaju jasno određenje s koje strane nastupaju. Pravosuđe i policija dominantno djeluju kao represivni mehanizmi, a ako postoje pomažući stručnjaci oni su jasno odvojeni u tim sustavima kao oni koji pomažu i na strani su korisnika. S druge strane, liječnici, medicinske sestre, zdravstveni djelatnici, duhovnici, nastavnici, stručni suradnici u školama primarno su podržavajuće profesije, a tek rubno represivne. Dapače, liječnici ili duhovnici, maksimalno će štiti taj integritet svoje profesije, prije svega biti na službi korisnicima ili pacijentima (kakvi god oni bili) i braniti će se od pokušaja da im se nametne uloga "policajca".

Socijalni radnici gotovo u jednakim mjerama nadziru, "kažnjavaju" i pomažu. Istovremeno imaju moć i nemoć i ta kontradikcija koja je u definiciji profesije ponekada je shizofrenična. Zbog toga je odnos prema korisnicima vrlo specifičan i pun različitih doživljaja. Ljutnje, zahvalnosti, bijesa, bespomoćnosti... i sve to nekada u istom razgovoru, istim osobama, na istom mjestu.

Ali to je stvarnost profesije, stvarnost s kojom se svaki socijalni radnik u centru za socijalnu skrb i ustanovama socijalne skrbi budi i odlazi na posao i s kojom živi već gotovo 70 godina na ovim prostorima. To je stvarnost profesije u svim dijelovima svijeta.

TEZA 5. Sustav socijalne skrbi nije zapušten. Sustav socijalne skrbi je kao i svaki drugi javni sustav u Hrvatskoj prenapregnut, radi na granicama svoje izdržljivosti, zagušen je stalnim promjenama, mikro reformama, stalnim izmjenama zakona. Kako se podigne buka oko nekog pitanja, suočava se s ishitrenim promjenama. Kasnije kada se svjetla pozornice ugase, suoči se s činjenicom da je jedna nova ili promijenjena cigla u zidu izbila neku drugu bitnu (vidi TEZU 1). Kao i svaki drugi javni sustav, deficitaran je u ljudskim resursima, prostornim uvjetima rada i pod nedostatkom općeg društvenog dogovora što od tih sustava zapravo želimo. Međutim, sustav nije zapušten. Taj je sustav, kao i drugi javni sustavi doživio posljednjih godina značajna infrastrukturna i druga ulaganja, uloženi su snažni naponi u razvoj izvrsnosti, jačanje kompetencija stručnjaka i dovođenje sustava socijalne skrbi bliže standardima usporedivima onima na europskoj razini kao najvišima na globalnoj sceni.

No, sustav dalje ne možemo rastezati.

Sustav ne smije biti proizvod *ad hoc-izma* i prigodničarske obrane protiv lobističkih grupa koje se hrane sistemskim greškama, već rezultat uvođenja reda i mjesto gdje se implementira društvena orijentacija prema važnim socijalnim pitanjima. Imamo li uopće stav prema socijalnim problemima ili socijalnim pitanjima? Ne samo prema prepoznavanju problema, nego i njihovom rješavanju.

TEZA 6. Građanski aktivizam ne može zamijeniti ulogu sustava koji mijenja i uređuje sam sebe. Koliko god to zvučalo nelogično, to je tako jer u definiciji sustava postoje već predviđeni razvojni i korektivni mehanizmi. Sustav socijalne skrbi oplemenjen je građanskim aktivizmom. Postoje divni, mnogobrojni hvale vrijedni herojski potezi naših sugrađana koji su osobno pogođeni nekom nevoljom posvetili svoj život za bolje sutra. Roditelji djece s teškoćama u razvoju, žrtve nasilja, osobe koje žive u siromaštvu ili beskućništvu, osobe s invaliditetom i mnogi drugi stvorili su takve inicijative u zajednici koje su morale postati standard ugrađen u zakonodavstva. Međutim, aktivizam je uvijek artikuliran oko nekog konkretnog pitanja, prijedloga ili konkretnog izvora nezadovoljstva. Aktivistički naponi da bi bili učinkoviti i ostvarili cilj, trebaju imati jasno artikuliran jedan ili nekoliko konkretnih zahtjeva: npr. *Treba ubrzati postupak oduzimanja roditeljske skrbi; Treba povećati naknadu roditeljima njegovateljima; Treba povećati osnovicu za izračun naknada; Treba povećati kaznu zatvora za počinitelje nasilja u obitelji, Treba donijeti zakon o životnom partnerstvu parova u istospolnim zajednicama...* Aktivizam kao emocijama i iskustvom vođena borba građana ne može biti zamjena za

sustav kojemu smo povjerali društvene funkcije i nema kapaciteta baviti se njegovom cjelovitošću. Postoji *mainstream* sustav koji ima javni mandat i čitav zakonodavni sustav koji podupire taj mandat. Aktivističke grupe nerijetko imaju međusobno suprotstavljene zahtjeve i treba svakoj od njih dati priliku za dijalog, ali one ne mogu postati idejni začetnici cjelovitog razvoja sustava. Aktivistička inicijativa postaje temeljni dio sustava tek kada se ona institucionalizira. Institucionalizacija aktivnosti stvara podlogu da određeni društveni akter preuzima ne samo prava, nego i javne odgovornosti. Hoće li se građanska inicijativa institucionalizirati u oblik građanskog nadzora, ovisi o dva temeljna pitanja:

Jesu li javni sustavi (ne samo sustav socijalne skrbi, već i pravosuđe, zdravstvo, obrazovanje i drugi) spremni za takav oblik nadzora? Jesu li korisnici, koji se u svakom od ovih javnih sustava nerijetko nađu kada su u najranjivijim fazama života, spremni da uvid u njihove osobne sudbine imaju drugi građani kojima nije povjeren društveni mandat, ne obvezuje ih etički kodeks profesije i zakonodavni okvir na zaštitu njihova dostojanstva i integriteta?

I da, ne treba niti posebno isticati da na aktivističkoj sceni ne smije biti jednakih i jednakijih, posebice ako ta nejednakost ne proizlazi iz prethodnog iskustva djelovanja, već je rezultat nekih osobnih i socio-demografskih obilježja aktera.

TEZA 7. Nitko ne želi toksično društvo javnog zlostavljanja, medijskog linča i aktivističkog *bullyinga*.

Ako brinemo jedni za druge, brinimo jedni za druge. Pravedno i čovjekoljubivo društvo nije toksično društvo. U zlostavljačkom odnosu žrtva razvije strah od počinitelja, čak i u trenucima kada počinitelja nema ili tek dolazi. Osjećate li strah kada napišete nešto na portalu da će vas netko izvrijeđati, omalovažiti, opsovati vam sve sveto, dijeliti i razvlačiti vašu objavu, možda i zaprijetiti? Zapljusne li vas govor mržnje i ponuka da se osjećate malo i beznačajno, a ne razumijete što ste Bogu skrivili? Počinjete li cenzurirati sami sebe od straha? Jesmo li stvorili već sada atmosferu javnog anonimnog virtualnog zlostavljanja?

Jedan od idejnih začetnika aktivizma Saul Alinsky rekao je da društvena borba za pravdu nema smisla ako nema krivca i žrtve. Ako se svijet barem idealtipski ne polarizira na ove dvije strane. Aktivizam za razliku od humanitarnog rada nije vođen sažaljenjem nego ljutnjom. Borba za pravdu daje nam osjećaj kontrole, i da - gotovo sve je u toj borbi legitimno. Alinsky gotovo makijavelistički navodi čitav niz radnji koje opravdava u toj borbi - prijetnje, ometanje sustava, izrugivanje i cinizam, stalno držanje očiju na meti i stalni pritisak.

S druge strane, aktivisti imaju i jednu divnu karakteristiku koja ih drži u naboju ljutnje i sukoba. Oni su spremni riskirati, oni dijele svoja osobna iskustva i svoje osobne ranjivosti i nastupaju pred javnosti ogoljeni u svojim slabostima. Riskiraju na svim poljima. Predvodnici aktivizma gotovo nikada nisu ljudi koji nisu spremni podijeliti svoju osobnu priču, saznanja, iskustva, izložiti se. Zamislite rizik koji preuzima slavna holivudska glumica dijeleći iskustva seksualnog zlostavljanja i razotkrivajući glumački *establishment*. Zamislite rizik koji preuzima srpska glumica na početku svoje karijere provodeći sate u sudnici. Zamislite rizik koji preuzimaju brojni naši prezaduženi građani kada protiv banke prema kojoj su u dužničkom ropstvu podižu glas i izlaze na sud. Da, ovim ljudima društvo duguje da ih čuje i uvaži njihov glas.

Ali aktivizam ne smije prerasti u aktivistički *bullying*, inače će se opet dogoditi da će revolucija pojesti svoju djecu.

U situacijama kada nas potresaju ovakve ljudske tragedije poput grubog obiteljskog zlostavljanja, kao ljudi ne možemo ostati imuni. Ne samo da smo kao ljudi tužni, nego i beskrajno ljuti. Ljuti i spremni da

izađemo na ulicu u borbu protiv nečega što je duboko nepravedno. Osjećamo u duši da je duboko nepravedno.

Međutim naša borba nema smisla, ako ne znamo protiv koga se borimo. Moramo pronaći krivca. Hm. Možda smo nekada ljuti na život, na situaciju, a da nemamo u koga uperiti prstom. Naravno bolje je da imamo nekoga u koga ćemo uperiti prst, jer ćemo tako povratiti osjećaj smisla, reda i kontrole.

No, što ako je naša agresija pomaknuta? Što ako smo zavrtili ražanj za bilo koje žrtveno janje koje će nam se naći na putu. Pa makar to bio cijeli jedan sustav i cijela jedna profesija. Što očekujemo da se dogodi u takvom društvu, takvoj atmosferi? Kakvu to društvenu odmazdu priželjkujemo? Danas možemo svakoga diskreditirati, osobno i profesionalno, poniziti i pogaziti mu dostojanstvo. Hoće li zbog toga biti manje tragedija? Bojim se da na žalost ne. Hoćemo li radi toga mi biti sretniji ljudi? Bojim se da ne.